

Ovim se upravo esencijalnim leksikografskim problemom (znanstvene potvrde o hipotetičnom hrvatskom autorstvu ovog rukopisnog djela omogućile bi datiranje početaka hrvatske leksikografije za više od stotinu godina unatrag, u odnosu na dosadašnje znanstvene spoznaje) bave danas Valentin Putanec i autor ovih redaka.

I naposljetku, koristeći ovu priliku, molim za uvrštenje jednog ispravka. U radu *Višejezični rječnici u Hrvata* (Jezik br. 2, prosinac 1990) na str. 49. potkrala se greška kojom su kovanice *djecovodnje* (pedagogija), *djecovođa* (pedagog), *kopnoraspisalac* (geograf) i *pritankopojnik* (sopran) pripisane Petru Bašiću, priređivaču tzv. dubrovačkog izdanja Della Bellina rječnika. Radi se, međutim, o neuspjelim jezičnim novotvorinama koje je stvorio Della Bella, a ovdje sada dopisujem neke od neologizama Petra Bašića: *cjevočnik*, *zvjezdočnik*, (dalekozor, teleskop), *skladnopisje* (pravopis), *dobnik vodotočni* (vodena ura), *nebodvojnici* (blizanci, zvijezde Zodijaka). Ni Petru Bašiću nije nedostajalo mašte!

Zahvaljujem još jednom kolegi Dan-ku Šipki na opaskama, a Uredništvu *Jezika* na uvrštenju.

Igor Gostl

PRIJEKO POTREBNA KNJIGA

(Vladimir Brodnjak: *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Školske novine, Zagreb, 1991)

Razmjenom duhovnih i materijalnih dobara često se razmjenjuju i riječi što ih označuju. I hrvatski je jezik tako primio obilje tuđih riječi ili pod tuđim utjecajem za nove potrebe stvarao nove riječi. Pritom se često gledalo kako je neko terminološko pitanje riješeno u kojem drugom utjecajnijem slavenskom jeziku. To je čak bilo načelo hrvatskih fi-

loloških škola. Slavenska otvorenost bila je obilježjem hrvatskoga jezika, posebno u 19. stoljeću. Sve je to u redu dok se to odvija bez prisile, normalno. Dok je takav postupak, on ne nailazi ni na kakav otpor. Ali godine 1918. hrvatski narod i jezik hrvatski dolaze u pogibelj bitno drukčiju nego u kakvoj su bili nekoliko minulih stoljeća. Prije smo imali nekoliko susjednih jezika koji su nam se na razne načine pokušali nametnuti. Bili su to srećom strukturalno različiti jezici od hrvatskoga (njemački, talijanski, mađarski) te nisu imali izgleda da postanu službenim jezikom u Hrvatskoj. A prisila nije imala izgleda na uspjeh, jer što je ona bivala većom, to je jačim bivao i hrvatski otpor tom namećanju. Kobne godine zbiva se nešto bitno novo po jezik hrvatski. Hrvatski narod dolazi u političku zajednicu sa Srbima. A budući da se srpski izbor književnojezične osnove Karadžićevom reformom globalno poklapa s hrvatskim, štokavska osnovica na kojoj Hrvati i Srbi izgrađuju svoj jezik stvara dojam da je posrijedi jedan jezik. Tako se odmah nakon ujedinjenja pokušava nametnuti jedinstveni jezik (pa i za Slovence) – srpskohrvatskoslovenački, kako se službeno zvao. Sve ono što je hrvatski jezik stvorio tijekom nekoliko stoljeća, posebno u 19. stoljeću, bivalo je potiskivano ako se razlikovalo od srpskoga. Potiru se razlike a potiče (ili bolje: silom nameće) jezično jedinstvo na srpski način. Takvu je postupku bio izložen hrvatski narod i jezik sve do jučer. I koliko god svijest hrvatske kulturne javnosti bila velika, pa i svjesni otpor srpskom jezičnom utjecaju, silom jačega nametnulo se puno toga što se u normalnim uvjetima ne bi dogodilo. A budući da je bio posrijedi neravnopravni suživot dvaju veoma srodnih jezika, mogućnost utjecaja »ravnopravnijeg« jezika bila je veća. Sad kad smo, hvala Bogu, dočekali da Hrvat bude slobodan u slobodnoj Hrvatskoj, možemo i svoj

jezik normalno njegovati, kao što to čine i drugi narodi kulturne Europe. Valjalo bi se osloboditi svega onoga što nam je silom nametnuto u zajedničkoj državi sa Srbima i uspostavljati kontinuitet s hrvatskom jezičnom tradicijom prije ujedinjenja. Ali otkud to naučiti? Mladi, pa čak i stariji naraštaji nemaju više svijesti te predsrpske tradicije. Jezične su razlike bile doista politički nepoželjna tema, ali se o njima ipak pisalo, barem kad je »ljubav« bila u krizi. Tako se uoči drugoga svjetskog rata pojavljuje nekoliko radova o razlikama između hrvatskoga i srpskoga jezika.¹ Na tim se radovima temelje daljnja istraživanja.² Premda je namjera hrvatskih i srpskih autora koji su pisali o jezičnim razlikama bila različita (srpski su pisali o tom »da se bolje razumemo«, a hrvatski da znamo što je naše), ipak se oni u biti slažu i međusobno nadopunjuju. Ali je to ipak sve oskudno i malo bi nam moglo pomoći u zadatku koji je sad pred nama.

Nedavno se pojavio *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* Vladimira Brodnjaka. Taj rječnik obuhvaća 30 tisuća natuknica na lijevoj, recimo uvjetno, srpskoj strani, za koje se na desnoj strani daje odgovarajući hrvatski izraz. Javnost je bila silno iznenađena da se pojavio razlikovni rječnik dvaju tako

srodnih jezika s toliko natuknica. Kako je na tom području, usprkos vrijednim prinosima Brodnjakovih prethodnika, vladala gotovo praznina, najednom se pojavljuje začuđujuće obilje. Pohvale u stizale sa svih strana, održavaju se tribine, piše se po raznim novinama, govori se na radiju i televiziji. Sve pohvale o tom rječniku govore i vrhunski ljudi naše kroatistike (Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Stjepko Težak). Govoreći samo pohvale, prof. Babić je najavio da će o Rječniku progovoriti i sa slabije strane, što je i učinio u članku za časopis *Prevoditelj* pod naslovom *O Brodnjakovu rječniku sa slabije strane*. Želimo našim čitateljima prikazati taj rječnik s obje strane.

Rekli smo uvjetno da su riječi na lijevoj strani srpske. Kad bi one doista bile shvaćene kao samo srpske, tj. nehrvatske, to bi bilo krivo. Lijevu stranu valja shvatiti ne kao srpsku, nego kao nehrvatsku, manje hrvatsku, slabije hrvatsku ili dobru hrvatsku gdje je na desnoj strani još bolji hrvatski izraz i bar jednakovrijedni koji Srbi nemaju, kako je to dobro istakao prof. Babić u spomenutom članku. Da bismo dobili što potpuniju obavijest o uporabnoj vrijednosti jezičnih podataka koji se nalaze u knjizi, autor je na unutarnjoj strani korica naveo 22 stilske oznake, koje pokazuju specifičnost odnosa lijeve i desne strane rječnika, a tolik broj stilskih oznaka pokazuje složenost hrvatsko-srpskih jezičnih odnošaja. Te oznake povećavaju uporabnu vrijednost rječnika. Tako je npr. brojem 1 označena srpska riječ, odnosno riječ tipičnija za srpski nego za hrvatski jezik, a koja je zabilježena u djelima starijih hrvatskih pisaca od Preporoda do drugoga svjetskog rata (u Benešićevu *Rječniku hrvatskoga književnog jezika*). Brojem 2 označene su srpske riječi kojima se od 1918. nastojalo istisnuti odgovarajuće hrvatske riječi. Tu se navode srpske riječi *povjerilac, svetilište, mapa, nehat, neimar, ujdurma, vinov-*

¹ R. Bošković, *O jezičnoj i stilskoj diferencijaciji srpskog i hrvatskog jezika*, u časopisu *Naš jezik*, Beograd 1935; Julije Benešić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Beograd 1937, navodi oko 1300 riječi koje se razlikuju u hrvatskom i srpskom; Petar Guberina – Krsto Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1940.

² Razlikama se temeljito bavio i Božidar Vančik, ali zbog prerane smrti nije uspio taj svoj golemi rad zaokružiti. Pisao je u nekim listovima, a časopis *Ognjište* I, 1. svibnja 1990. posmrtno je objavio dio njegova rada pod naslovom *Otkrića o hrvatskom jeziku*. – Jovan Ćirilov, *Hrvatsko-srpski rječnik inačica, Srpsko-hrvatski rječnik varijanti*, Beograd 1989.

nik, koje su potiskivale hrvatske riječi *vjerovnik, svetište, zemljovid, nehaj, graditelj, podvala, krivac, uzročnik*. Od tih su riječi samo četiri (*poverilac, neimar, ujdurma* i *vinovnik*) označene brojem 2. Mislim da su riječi ove skupine veoma važne i da im valja posvetiti više pažnje i preciznosti u označivanju. Brojem 3 označene su srpske riječi (ili turcizmi) koje su potpuno prihvaćene u hrvatski književni jezik, bilo zbog duge uporabe ili što doista nemaju hrvatske zamjene. Brojem 4 označene su riječi ili oblici tipičniji za srpski nego za hrvatski jezik, premda su u uporabi i u hrvatskom književnom jeziku. Kao takve navode se riječi *uputnica, prijatan, opeka, domaćinstvo* i *omladina* kojima bi na hrvatskoj strani odgovarale *doznačnica, ugodan, cigla, kućanstvo, mladež*, ali u rječniku nijedna od tih riječi nije označena brojem 4. Ta se skupina djelomično preklapa sa skupinom označenom brojem 1, jer je Benešićev rječnik uglavnom i suvremeni. Brojem 5 označeni su srpski arhaizmi, kakvih ima mnogo u starijih srpskih pisaca, a koji su u suvremenih srpskih pisaca stilski obilježeni dok se u hrvatski prenose kao neobilježeni. Među takvima navode se: *đeneral, kovandžija* i *đumrugdžija* za hrvatske *general, pčelar, carinik*. Nijedna od njih nije označena brojem 5, a nisu u hrvatskom jeziku ni stilski neobilježene. Brojem 6 označene su hrvatske riječi koje su sustavno potiskivane i izbacivane iz uporabe, proglašavane nacionalističkima i ustaškima. U toj skupini spominje riječi: *puk, pućanstvo* (narod), *vojarna* (kasarna), *časnik* (oficir), *obitelj* (porodica) i *odvjetnik* (advokat). Ali kao odgovarajući hrvatski izrazi na desnoj strani nijedna od njih nije obilježena brojem 6. Tako je npr. označena riječ *knjižnica* pod biblioteka, ali nije *žlica*, za koju imamo pisanih dokaza da je proglašavana ustaškom. Hrvatske riječi označene tim brojem odgovarale bi srpskima koje

su označene brojem 2. Sve se oznake osim 6, 16, 17 i 18 odnose na lijevu stranu. To donekle narušava sustav oznaka, što nije bilo potrebno, a kad je već to napravljeno, onda je trebalo uz sve srpske riječi označene brojem dva dati barem po jednu hrvatsku označenu brojem 6. Tako je brojem 6 označena i hrvatska riječ *oporba*, a na lijevoj nije riječ *opozicija* označena brojem 2, a među hrvatskim riječima za tuđicu *opozicija* ne navodi riječ *opreka*, koja je u kroatistici veoma česta. Riječi označene brojem 8 i 9 veoma precizno izražavaju različite semantičke odnose između srpskih i hrvatskih riječi. Mnoge tuđice na lijevoj strani, pa makar se i upotrebljavale i u hrvatskom jeziku, stilski obilježene ili neutralne, dobivaju na desnoj strani svoju hrvatsku zamjenu, pri čemu dolazi do izražaja Brodnjakovo izvrsno poznavanje suvremenoga stanja u hrvatskom književnom jeziku i hrvatske tradicije prije godine 1918. Autor temeljito zadire i u stručno nazivlje, gdje se razlike između hrvatskoga i srpskoga još više očituju i u tom može biti pouzdan svim stručnjacima koji žele bolje upoznati hrvatsko nazivlje svoje struke.

Premda autor obrađuje konkretne riječi, nekad se uzdiže i na višu, opću razinu, pa tako npr. navodi prefiks *pa-*, za koji kaže da je u srpskom mnogo češći nego u hrvatskom, što je točno, ali bi moglo uputiti na krivi zaključak kako su sve prefiksalne složenice s tim prefiksom srbizmi. Mogao je tako izdvojiti i prefiks *protiv(u)-*, kojemu u hrvatskom uvijek odgovara *protu-*, ali to nije učinio, nego je naveo mnoge konkretne složenice. Mogao je također i na sufiksnoj razini uzeti sufiks *-će*, pa reći da imenice s tim sufiksom za oznaku čega neživoga nisu u sustavu hrvatskoga književnog jezika.

Neki se slučajevi tiču sustavnih tvorbenih odnosa, gdje valja biti oprezniji. Tako npr. za pridjev *srca* Brod-

njak navodi u hrvatskom *srcolik*, ali se sustavno daje prednost upravo liku na *-ast* za izricanje sličnosti.³

Brodnjak ima izvanredna smisla i za nijanse. Tako npr. za riječi *manastir*, *kaluđer*, *vladika* kaže da se ne prevode kad se odnose na pravoslavljje.

Može se naći pojedinačnih nedosljednosti, što nije čudno kad je riječ o tako opsežnom djelu. Tako npr. pod *autentički* navodi u hrvatskom *autentičan* i znakom > upućuje na još bolji hrvatski izraz *izvoran*, *vjerodostojan*, ali nalazimo i pridjev *verodostojan* na lijevoj strani (inače riječi ne donosi samo zbog jata) bez ikakve stilske oznake i daje za to hrvatske izraze ¹*pouzdan*, *dostojan vjere*, *povjerenja*; ²*izvoran*. Za riječ *supružanski* na lijevoj strani navodi na desnoj *supružnički*, za *supružnici* – *supruzi*, *supružnik* – *suprug*. A od čega je onda izveden pridjev *supružnički*? Za riječ *filter* ima na desnoj strani *filtar*, a u našem stručnom nazivlju, barem u hrvatskom prijevodu jugoslavenskih standarda, stanje je obrnuto.

Pod natuknicom *lice* navodi u hrv. *osoba*, *čovjek*, sa svezom *vojno lice* – *vojn*, *vojna osoba*, ali pod riječi *đakon*,

koja se značenjski razlikuje u hrvatskom i srpskom, objašnjava da u hrv. znači »crkveno *lice* bez svećeničkog čina« (podcrtao i navodnike stavio M.M.). Značenje je preširoko određeno, a riječ *lice* u opisu značenja promakla je vjerojatno pod utjecajem izvora kojima se pedantno služio.

Valja još istaknuti da se pri služanju tim rječnikom treba pridržavati svih onih uputa što ih navodi sam autor, svih oznaka, znakova, objašnjenja ocjenjivača. Ako se sve to uzme u obzir, onda uz stanovitu mjeru kritičnosti imamo rječnik koji izvršno može pomoći da se oslobodimo nepotrebnih srbizama, da poštujuć tude, a svojim se dičimo. Brodnjak nam je dao prijeko potrebnu spoznajnu pretpostavku da bismo to mogli. Uz sve slabosti njegov nam rječnik može biti pouzdan priručnik.

Knjiga je osim toga poticajna za daljnje istraživanje hrvatsko-srpskih odnošaja ne samo na leksičkoj razini nego i na drugima (tvorbenoj, akcentnoj, sintaktičkoj itd.), što bi dalo puniju sliku složenosti jezičnih odnošaja na hrvatsko-srpskoj razini uopće.

Mile Mamić

NEKROLOG

Dr. MIĆO DELIĆ
(1935–1992)

Dr. Mićo Delić rođen je 1935. godine u Bugaru kod Bihaća, a podrijetlom je iz Like. Osnovnu i srednju školu, ogleđnu učiteljsku školu, završio je u Bihaću 1955. godine. Kao učitelj radio je četiri godine u Bosanskoj krajini i Hrvatskom zagorju, do 1960. godine, kada upisuje na Filozofskom fakultetu u

Zagrebu grupu Hrvatski ili srpski jezik i jugoslavenske književnosti. Diplomirao je 1964. godine. Nakon toga obavlja u Bosni (Tuzla, Bijeljina) razne stručne poslove. God. 1979. obranio je disertaciju pod naslovom »Lingvistička stilistika u nastavi«. Za to vrijeme bio je 3 godine lektor u Parizu.

Delićeva je znanstvena preokupacija bila stilistika, i to upravo jezičnosti-stilistička grana. Objavio je, pretežno iz tog područja, dvadesetak radova. Između ostaloga, istraživao je stilemsku, upotrebno-doživljajnu funkciju atributa

³ Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb 1986, str. 440.